مجلۀ زبانشناسی و گویش‌های خراسان ، سال چهاردهم ، شماره ٤، زمستان ١٤٠١، شمارۀ پیاپی ۲۹

DOI: 10.22067/JLKD.2023.79012.1128

واکاوی بازنمود نظام نوبت‌گیری سخن در گفتگوهای مجموعه درسنامۀ پرفا

شیوا احمدی، دانشجوی دکتری زبان‌شناسی و مدرس آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه شیراز

محمد باقر میرزایی حصاریان، استادیار گروه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه بین المللی امام خمینی(ره) (نویسنده مسئول)

صص: ۲۲۷-۱۹۷

چکیده

گفتگوکاوی یکی از حوزه‌های مهم در زبان‌شناسی است که به بررسی گفتگوهای واقعی می‌پردازد و آن‌ها را از جهات مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد؛ یکی از مباحث مهم در گفتگوکاوی نوبت‌گیری است که تعیین می‌کند، چه کسی چه وقت با چه نشانه‌های زبانی و غیرزبانی برای واگذاری یا دریافت نوبت اقدام کند. هدف پژوهش حاضر واکاوی بازنمود نظام نوبت‌گیری در گفتگوهای مجموعه درسنامه پرفا با روش توصیفی- تحلیلی است. از ۱۱ تکنیک مطرح‌شده توسط سَکس و همکاران (1974) و جفرسون(1973) برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. بررسی ۹۸ گفتگو در مجموعه سه جلدی پرفا نشان داد در ۷۵ درصد موارد نوبت‌گیری، گوینده خود تصمیم به واگذاری نوبت سخن نمود و در ۲۵ درصد باقیمانده خودنوبت‌گیری رخ داد. در موضوع واگذاری نوبت سخن، تکنیک «سوال و جواب» سهم بسیار زیاد و دو تکنیک «سوالات تاکیدی و عذرخواهی» سهم بسیار اندک و تقریباً صفر درصدی را در واگذاری نوبت داشتند. در موضوع خودنوبت‌گیری نیز تکنیک «بیان عقیده در زمان مناسب» سهم بسیار زیاد و تکنیک «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» سهم صفر درصدی داشتند. در میزان به کارگیری نسبی تکنیک‌های واگذاری نوبت و خودنوبت‌گیری در کتاب‌های سطح مقدماتی، میانی و پیشرفته نظم خاصی مشاهده نشد. در مجموع به نظر می‌رسد نظام نوبت‌گیری سخن به طور کلی در درسنامه پرفا بازنمود داشته ولی به صورت جزئی در آن اختلافاتی با نظام‌نوبت‌گیری طبیعی فارسی‌زبانان وجود دارد.

تاریخ دریافت : ۱۴۰۱/۰۷/۱۰ تاریخ پذیرش : ۱۴۰۱/۱۱/۱۶

پست الکترونیکی: 1. shiva.ah1984@gmail.com 2. mb.mirzaei@hum.ikiu.ac.ir

واژگان کلیدی: گفتگوکاوی، نوبت‌گیری، واگذاری نوبت، خودنوبت‌گیری،آزفا، پرفا.

مقدمه

همۀ ما در زندگی روزمره با موقعیت‌های اجتماعی مختلفی روبرو هستیم که ناگزیریم از زبان برای برقراری ارتباط با دیگران استفاده کنیم. گاردنر[1] (2006) گفتگو را یک تعامل دوسویه می‌داند که گوینده براساس ویژگی‌های شنونده گفتۀ خود را تولید می‌کند و شنونده هم با پاسخ به گفتۀ گوینده، بر او تأثیر می‌گذارد؛ به عبارت دیگر، گفتگو تبادل احساسات، افکار و عقاید بین دو یا چند نفر است و زمانی اتفاق می‌افتد که مردم با یکدیگر همکاری می‌کنند تا با نوبت‌گیری توجه یکدیگر را به موضوعی جلب کنند. برخی از جنبه‌های مختلف گفتگوکاوی عبارتند از: جفت‌های همجوار[2]، بازخورد[3]، شروع و پایان گفتگو[4]، مراحل و مکانیسم‌های نوبت‌گیری[5] (zia hosseini، 2011). از آنجا که مهارت گفتگو به عنوان یکی از مهارت‌های اساسی زبانی، در آموزش و یادگیری زبان فارسی به‌عنوان زبان دوم/خارجی از اهمیت زیادی برخوردار است، انتظار می‌رود قواعد پیدا و پنهان حاکم بر شکل‌گیری، حفظ و اتمام گفتگو که در بین فارسی‌زبانان جاری است، در مجموعه درسنامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان(آزفا) رعایت شده باشند. طبیعتاً نظام نوبت‌گیری و راهبردهای مورد استفاده آن، یکی از مهم‌ترین مباحث مرتبط با گفتگو است که دربردارندۀ مولفه‌های فرهنگی خاص ایرانیان می‌باشد؛ از این رو، توجه به نظام نوبت‌گیری و قواعد مدیریت گفتگو توسط فارسی‌زبانان در تهیه و تدوین درسنامه‌های آزفا اهمیت شایانی دارد؛ زیرا محتوای آموزشی به نوعی کمیت و کیفیت آموزش و یادگیری را تعیین می‌کند؛ به‌عبارت دیگر، مدرسان آزفا براساس محتوای درسنامه برای آموزش برنامه‌ریزی می‌کنند و فارسی‌آموزان هم برهمان اساس برای یادگیری مهارت گفتگو به زبان فارسی تلاش و کوشش می‌کنند. یکی از مسایل مطرح در آزفا میزان بازتاب نظام نوبت‌گیری یا مدیریت گفتگوی فارسی‌زبانان در مجموعه درسنامه‌های موجود است. به‌نظر می‌رسد مولفان درسنامه عموماً براساس شم زبانی خود گفتگوهایی را

1- Gardner
2- adjacency pairs
3- feedback
4- conversational openings and closings
5- sequences, and mechanisms of turn-taking

برای تقویت مهارت صحبت‌کردن فارسی‌آموزان تهیه و تدوین کرده‌اند و این امر احتمال دور شدن از نظام واقعی نوبت‌گیری را قوت می‌بخشد. پژوهش حاضر، به دنبال آن است که کم و کیف بازنمود نظام نوبت‌گیری را در گفتگوهای موجود در مجموعه درسنامه پرفا(به عنوان یکی از جدیدترین درسنامه‌های آزفا بررسی نماید تا تصویری روشن و علمی از گفتگوهای مورد استفاده در پرفا (میردهقان و همکاران، ۱۳۹۸) ارائه شود. نگارندگان مقاله امیدوارند نتایج پژوهش به برنامه‌ریزان، مولفان و مدرسان حوزه آزفا کمک کند تا با آگاهی بیشتر مهارت گفتگو را مورد توجه قرار دهند. پرسش‌های پژوهش عبارتند از: الف) بازتاب نظام نوبت‌گیری در مجموعه درسنامه پرفا چگونه است؟ ب) کدام کتاب درسنامه پرفا شکل طبیعی‌تری از نوبت‌گیری را دارد؟ فرضیه‌های مرتبط با پرسش‌های بالا عبارتند از: الف) نظام نوبت‌گیری در مجموعه درسنامه پرفا مطابق با نظام طبیعی نوبت‌گیری فارسی زبانان قرار گرفته است. ب) نظام نوبت‌گیری در کتاب در مقایسه با نظام طبیعی نوبت‌گیری فارسی زبانان کمترین انطباق را دارد. برای پاسخگویی به پرسش‌ها و راستی‌آزمایی فرضیه‌ها، نگارندگان راهبردهای نوبت‌گیری به‌کاررفته در گفتگوهای مجموعه درسنامه پرفا را برمبنای تکنیک‌های هشت‌گانه‌ی سَکس و همکاران (Sacks et al.، 1974) و تکنیک‌های سه‌گانه خودنوبت-گیری جفرسون (Jefferson، 1373) بررسی می‌کنند و برای تعیین میزان طبیعی بودن گفتگوها نیز از نتایج پایان‌نامهٔ صمدنشان (Samadneshan، 2016) که به‌نوعی گفتگوهای طبیعی در بین فارسی‌زبانان را توصیف کرده است، استفاده می‌کنند.

۲-پیشینه پژوهش

شفرین (Schiffrin، 1994) شش رویکرد اساسی را در سخن‌کاوی معرفی می‌کند: نظریهٔ کنش‌های گفتاری[1]، زبان‌شناسی اجتماعی تعاملی[2]، قوم‌شناسی در تعامل[3]، کاربردشناسی[4]، نظریهٔ گوناگونی[5] و گفتگوکاوی[6]. یول (Yule، 2006) بررسی‌های مربوط به سخن‌کاوی را فراتر از

1- speech act theory
2- interactional sociolinguistics
3- ethnomethodology of communication
4- pragmatics
5- variation theory
6- conversation analysis

بررسی جملات صِرف می‌داند. به باور او، سخن‌کاوی دانشی است که به دنبال بررسی الگوهای متفاوت موجود در تعاملات واقعی زبانی بین گویشوران یک زبان است که وظیفۀ برقراری ارتباط و انتقال مفاهیم مختلف را دارند. سیلوی (Silvi، 2012) گفتگوکاوی را دانشی می‌داند که داده‌های گفتاری[1]را بررسی می‌کند. این داده‌های گفتاری در امر ارتباط به‌صورت طبیعی اتفاق می‌افتند. قوم‌شناسان پژوهش خود را بر این اساس آغاز می‌کنند که لازمۀ گفتگو، نوبت‌گیری است و این‌که پایان نوبت یکی از طرفین گفتگو و آغاز نوبت طرف دیگر، معمولاً با دقت بسیار و در زمان بسیار اندک انجام می‌شود. همپوشی نوبت‌ها فقط در پنج درصد و حتی کمتر در گفتگو رخ می‌دهد که خود نشانگر آن است که طرفین گفتگو به‌نوعی می‌دانند که در چه زمانی و کجا وارد گفتگو شوند (Ervin Tripp، 1979). هنگامی‌که طرفین گفتگو را آغاز می‌کنند، پای مباحث مختلفی مانند نوبت‌گیری به‌میان می‌آید. نوبت‌گیری، به‌عنوان ضروری‌ترین مولفۀ اصلی برای ایجاد ارتباط و شنیده‌شدن در گفتگو است. مشارکان در گفتگو، ارتباط کلامی[2] خود را در طول نوبت‌گیری‌ها مدیریت می‌کنند. در جریان گفتگو نقش‌های شنوندگان و گویندگان دائماً تغییر می‌کند. این‌که چه زمانی در گفتگو باید شروع به صحبت کند، یکی از پرسش‌های مهم در نوبت‌گیری است. هر نقطه را که در آن تغییر نوبت ممکن باشد، محل امکان انتقال نوبت (ماورک)[3] است؛ بنابراین، طرفین گفتگو عرصۀ گفتگو را از طریق نوبت‌گیری حفظ می‌کنند (Yule، 2009: 95). به باور سَکس و همکاران (Sacks et al.، 1974) نوبت‌گیری به دو شکل صورت می‌گیرد: الف) هنگامی‌که گویندۀ فعلی با استفاده از تکنیک‌هایی نوبت را به نفر بعدی واگذار می‌کند. ب) شنونده خودش نوبت را به‌دست می‌-گیرد. در یک گفتگو سه اتفاق می‌افتد: ۱- گوینده نوبت را با سوال کردن یا خطاب با اسم و .. به شنونده واگذار می‌کند. ۲- گویندۀ فعلی نفر بعدی را انتخاب نمی‌کند؛ بلکه شنونده خودش، صحبت کردن را شروع می‌کند. ۳- هیچ‌کدام از اتفاقات ۱ و۲ نمی‌افتد و گفتگو ادامه پیدا نمی‌-کند. نوبت‌گیری در جوامع و فرهنگ‌های مختلف به شکل‌های مختلفی انجام می‌شود؛ در برخی جوامع، تحمل بیشتری در برابر هم‌پوشی نوبت‌ها دیده می‌شود؛ نشانه‌های ویژه‌ای برای نوبت‌گیری و نوبت‌دهی وجود دارد که به مشارکانی که با یکدیگر گفتگو می‌کنند و به بافتی که

1- Spoken data
2- verbal communication
3- Transition Relevance Place(TPR)

گفتگو در آن صورت می‌گیرد، بستگی دارد (Cook، 1989). نوبت‌ها در بیشتر موارد به‌صورت جفت جفت رخ می‌دهند و هر جفت، یک جفت همجوار نامیده می‌شود. درود و پاسخ آن، پرسش و پاسخ پرسش، پیشنهاد و پذیرش، هریک از این‌ها یک جفت همجوار را تشکیل می‌دهند که شامل دو نوبت هستند. شگلف و سَکس (Schegloff& Sacks، 1973) جفت‌های همجوار را به‌عنوان ترتیبی از دو گزاره تعریف می‌کنند. لوینسون (Levinson، 1983) جفت‌های همجوار را واحدی از گفتگو می‌داند که شامل تبادل نوبت توسط گویندگان است. نوبت اول مستلزم نوع خاصی از نوبت دوم است.

۳-چارچوب نظری پژوهش

۳-۱تکنیک‌های واگذاری نوبت

به باور سَکس و همکاران (Sacks et al.، 1974) برای واگذاری نوبت از گوینده به شنونده از هشت تکنیک استفاده می‌شود: جفت‌های همجوار احوالپرسی[1]، سوال کردن[2]، معذرت‌خواهی[3]، تعریف و تعارف[4]، درخواست[5]، سوالات یک کلمه‌ای[6] که باعث ادامهٔ صحبت می‌شود (مانند کی؟ و چی)، سوالات تأکیدی و با اسم خطاب کردن/شدن[7]. در ادامه توضیح کوتاهی برای هر یک از تکنیک‌ها می‌آید:

۳-۱-۱-احوالپرسی کردن

احوالپرسی‌ها جملات یا اعمال غیرزبانی هستند که گویشوران استفاده می‌کنند تا به یکدیگر خوش‌آمدگویی کنند. وقتی کسی با یک نفر دیگر احوالپرسی می‌کند، انتظار دارد که نفر بعدی نوبت را به‌دست بگیرد و به او پاسخ دهد. معمولاً پاسخ احوالپرسی، احوالپرسی است.

مثال ۱) الف) سلام، **حال شما خوبه؟**

ب) سلام ممنونم. شما چطورید؟

1- greeting
2- question
3- apology
4- compliment
5- request
6- one word questions
7- addressed by name

۳-۱-۲- سوال کردن

سوالات، جملاتی هستند که گوینده برای انتخاب گوینده‌ی بعدی می‌پرسد یا اطلاعاتی به‌دست آورد. در مثال ۲، مریم برای این که اطلاعاتی درمورد کفش‌فروشی‌های ارزان بگیرد، سوال می‌پرسد و زهرا پاسخ می‌دهد.

مثال ۲) مریم: برای خرید کفش کجا برم که ارزونتر باشه؟

زهرا: برو بهارستان؛ اونجا قیمتا ارزونتر از جاهای دیگه‌س.

۳-۱-۳- عذرخواهی کردن

عذرخواهی برای ابراز پشیمانی برای انجام کاری اشتباه، به‌کار می‌رود و معمولاً با واژه‌ها یا عبارت‌هایی مانند ببخشید، عذرمی‌خوام و ... بیان می‌شود.

مثال ۳) مادر: **دخترم منو ببخش** که دیروز سرت داد کشیدم.

دختر: اشکالی نداره. گاهی پیش می‌یاد.

۳-۱-٤-تعارف و تمجید کردن

تکنیک تعارف و تمجید به این دلیل که نشان‌دهندۀ مودب بودن است، برای گفتگو ضروریست؛ با کاربرد این تکنیک، شخص به رفتار دیگران احترام می‌گذارد و دیگران را تحسین می‌کند.

مثال ٤) مادر: سارا چقدر نقاشیت قشنگه! خیلی خوب کشیدی.

سارا: مرسی مامان. یکیم برای شما می‌کشم.

در مثال ٤، مادر سعی می‌کند از نقاشی کودک تعریف کند و کودک هم به این تعریف پاسخ می‌دهد و در مثال ۵، راننده در پاسخ به سوال مسافر برای مودب بودن از عبارت «قابل ندارد» استفاده می‌کند؛ این تعارف باعث می‌شود که گفتگو ادامه پیدا کند.

مثال ۵) مسافر: آقا کرایه‌تون چقدر می‌شه؟

راننده: قابل نداره.

مسافر: خیلی ممنون. بفرمایید چقدر می‌شه؟

راننده: ٤۰۰۰ تومن.

۳-۱-۵-درخواست کردن

درخواست یعنی گوینده از شنونده می‌خواهد که کاری را برایش انجام دهد؛ درخواست باید مودبانه باشد و شنونده باید کاری را انجام دهد. درخواست از طرف گوینده باعث می‌شود که شنونده پاسخی به آن دهد؛ به این‌صورت که یا درخواست را می‌پذیرد و یا آن را رد می‌کند.

مثال ٦) الف) رفتی بیرون برای من یه شارژ تلفن همراه می‌خری؟

ب) شرمنده پولم کمه.

گویندۀ الف در خواست خرید شارژ را به شنونده‌ی ب می‌دهد و گویندۀ ب که حالا نوبت به او منتقل شده، آن را رد می‌کند.

۳-۱-٦- پرسیدن سوالات یک کلمه‌ای

شنونده سوالاتی مانند «چی؟، کجا؟ یا کی؟» را در ادامه‌ی گفته‌ی گوینده بیان می‌کند و اطلاعات بیشتری در مورد موضوع سخن می‌گید یا به نوعی تعجب خودش را نشان می‌دهد.

مثال ۷) الف) دیروز یه چیز خیلی جذاب خریدم.

ب) **چی؟**

سوالی که گویندۀ (ب) پرسیده است یک سوال یک کلمه‌ای و کوتاه است که از روی کنجکاوی و برای گرفتن اطلاعات بیشتر پرسیده است.

۳-۱-۷-پرسیدن پرسش‌های تاکیدی

از پرسش‌های تاکیدی برای تأیید[1] استفاده می‌شود. مثلاً زمانی‌که یکی از مشارکان می‌گوید: «هواسرده؛ **نه؟**» پرسش «نه؟» یک پرسش تأکیدی است؛ با این پرسش درواقع، گوینده به‌دنبال تأیید سخنش توسط شنونده است. همانطور که سَکس و همکاران (۱۹۷٤) بیان می‌کنند، سوالات تأکیدی اهمیت زیادی در نوبت‌گیری دارند.

۳-۱-۸- خطاب کردن با اسم

در این تکنیک، گوینده‌ی فعلی با مخاطب قرار دادن یکی از مشارکان در گفتگو با اسم، می‌تواند گویندۀ بعدی را انتخاب کند.

مثال ۸) معلم: **احمد**، لطفا به من بگو رشته‌کوه‌های آلپ در کدام کشور قرار دارند؟

احمد: نمی‌دانم.

1- approval

معلم با بیان کردن اسم «احمد»، دانش‌آموزی با این نام را مورد خطاب قرار داده تا با این شیوه گویندهٔ بعدی را انتخاب کند.

۳-۲- تکنیک‌های خودنوبت‌گیری

به اعتقاد جفرسون (Jefferson، 1973) برای خودنوبت‌گیری از سه تکنیک **افزودن به سخن کامل‌شدهٔ گوینده**، **پیش‌بینی پایان سخن گوینده** و **بیان عقیده در زمان مناسب** استفاده می‌شود. تکنیک‌های ذکرشده زمانی به‌کار می‌روند که گویندهٔ جاری نفر بعدی را با تکنیک‌های سَکس و همکاران (Sacks et al. ، 1974) انتخاب نمی‌کند و به نوعی، بدون واگذاری نوبت به نفر بعدی، سعی در ادامهٔ گفتگو ندارد. در ادامه هر یک از تکنیک‌ها توضیح داده می‌شود:

۳-۲-۱- افزودن به سخن کامل‌شدهٔ گوینده

مثال ۹) خسرو: کجایی دکتر؟
دکتر: در خدمت شما
ترانه: منظورشون سال‌ها بود
دکتر: یه بورس مطالعاتی بهم دادن. مدتی رفته بودم اون ور اب
دکتر: شماها کجای کارین؟
خسرو و ترانه: همون جایی که بودیم. (صمدنشان، ۲۰۱٦)

در مثال ۹، که برگرفته از فیلم آتش بس ۲ است، در خط سوم، ترانه با اضافه‌کردن چیزی به صحبت دکتر، نوبت را به‌دست گرفته است؛ بدون آنکه کسی نوبت را به او واگذار کرده باشد؛ یعنی دراینجا خودنوبت‌گیری اتفاق افتاده است.

۳-۲-۲- پیش‌بینی پایان سخن گوینده

مثال ۱۰) خسرو:ادم از یه ثانیه دیگش خبر نداره .داره دکتر
ترانه:ما این سفر رو میریم و اونجا
خسرو:ریلکس میکنیم
دکتر:یعنی میخوایین بگین که در طول این سال‌ها حتی یک بار هم با هم سفر نرفتین؟
این سال‌های ازگار؟
خسرو و ترانه: نه.
دکتر: چرا؟
خسرو: آخه هر دفعه خواستیم بریم دعوامون شد و ...

ترانه: نرفتیم. اما این بار به پیشنهاد من یعنی به اصرار من قراره که بریم و هیچ کس هم حق نداره که ....

خسرو: **جر بزنه**. (صمدنشان، ۲۰۱٦)

در مثال۱۰، خسرو آخر صحبت ترانه را پیش‌بینی می‌کند و نوبت را به‌دست می‌گیرد. در خط نهم هم ترانه آخر جملهٔ خسرو را پیش‌بینی می‌کند و نوبت را به دست می‌آورد. در خط دهم هم چنین کاری را خسرو انجام می‌دهد.

۳-۲-۳- بیان عقیده در زمان مناسب

مثال ۱۱)　فرانک: دیروز که رفتیم پارک خیلی خوش گذشت.

پرهام: آره به منم خیلی خوش گذشت.

پدر فرانک: بچه‌ها چقد خوبه که شما از بودن باهم لذت می‌برید.

در مثال ۱۱ پدر فرانک با گفتن نظرش، خودش را وارد گفتگو می‌کند و نوبت را به‌دست می‌گیرد.

۳-۳- ویژگی نظام نوبت‌گیری در بین فارسی‌زبانان

۳-۳-۱- واگذاری نوبت

صمدنشان (۲۰۱٦) تکنیک‌های مورد استفاده فارسی‌زبانان برای واگذاری نوبت در گفتگوهای خود را به ترتیب از بیشترین به کمترین فراوانی تکنیک‌های سوال و پاسخ ، خطاب با اسم؛ درخواست ، سوالات یک کلمه‌ای، احوال‌پرسی، تعارف و تمجید و عذرخواهی و سوالات تأکیدی می‌داند.

نمودار ۱: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در بین فارسی‌زبانان

سوال و پاسخ> خطاب با اسم> درخواست > سوالات کوتاه یک کلمه‌ای> احوالپرسی> تعارف و تمجید> عذرخواهی و سوالات تأکیدی

همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، تکنیک پرسش و پاسخ بیشترین فراوانی و تکنیک عذرت‌خواهی و سوالات تاکیدی با صفر امکان وقوع کمترین فراوانی را در بین تکنیک‌های نوبت‌گیری داشته‌اند.

۳-۳-۲-خودنوبت‌گیری

به باور صمدنشان (Samadneshan، 2016) تکنیک‌های مورد استفاده فارسی‌زبانان برای خودنوبت‌گیری به‌ترتیب از بیشترین به کمترین فراوانی عبارتند از: اضافه‌کردن چیزی به جمله‌ی کامل‌شدهٔ نفر قبلی، پیش‌بینی آخر صحبت نفر قبلی و بیان نظر و عقیده در زمان مناسب.

نمودار ۲: سلسله مراتب تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در بین فارسی‌زبانان

افزودن به سخن کامل‌شده‌ی گوینده> پیش‌بینی پایان سخن گوینده> بیان عقیده در زمان مناسب

نوبت‌گیری حداقل حدود ٤٠ سال است که مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش‌هایی که در ابتدا انجام می‌شدند، بر قوانین حاکم بر نوبت‌گیری تمرکز داشتند اما پژوهش‌های بعدی در جستجوی «الگوهای معنادار[۱]» برای انتقال نوبت از گوینده به شنوده بودند. دونکان (Duncan، 1972) اولین پژوهشگری بود که سرنخ‌هایی را درمورد نوبت‌گیری به‌دست آورد. پژوهش‌های بعدی بر تحلیل کلام[۲] تمرکز کردند. در این پژوهش‌ها مشخص شد که عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌توانند بر نوبت‌گیری تأثیرگذار باشند. وست و زیمرمن (West & Zimmerman، 1977) بر نقش عوامل اجتماعی در نوبت‌گیری تأکید کرده‌اند. لیکاف (Lakoff، 2004) مشاهده کرد که زنان پرسش‌های تأکیدی[۳] استفاده می‌کنند. فیشمن (Fishman، 1978) سخنان زوج‌ها (زن و شوهرها) را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که زنان نسبت به مردان از «ابزارهای جلب توجه[۴]» بیشتری استفاده می‌کنند. بیسون و همکاران (Beeson et al.، 2011) ارتباط غلبهٔ قدرت و نوبت‌گیری را بررسی کردند. رید و هافز (Reed & Hughs، 2006) بر ارتباط بین گفتمان[۵] و رفتار نوبت‌گیری تأکید کردند. تارنگ (Tarang، 2016) به بررسی ارتباط بین فرهنگ و نوبت‌گیری در صحبت‌های انگلیسی فارسی‌زبانان پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی بیانگر آن است که نشانه‌های زبانی نسبت به نشانه‌های غیرزبانی اهمیت و تأثیر بیشتری بر روند نوبت‌گیری دارند. پرسیدن سوالات WH و بله/ خیر برای واگذاری نوبت استفاده می‌شوند. جنسیت تأثیر مهمی بر سیگنال‌های نوبت‌گیری توسط مشارکان ندارد؛ به طوری که، هر دو جنس آقا و خانم به یک شیوه از نشانه‌های

1- meaningful patterns
2- conversation analysis (CA)
3- tag questions
4- attention getting devices
5- discourse

نوبت‌گیری استفاده کردند. صمدنشان (Samadneshan، 2016) در پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد خود به بررسی و مقایسه گفتگوهای تعدادی فیلم ایرانی و خارجی برگردان شده به فارسی براساس تکنیک‌های جفرسون (Jefferson، 1973) و سَکس و همکاران (Sacks .etal، 1974) پرداخته است. فیلم‌ها نمونه‌های خوبی برای کاربرد زبان واقعی توسط گویشوران یک زبان هستند؛ زیرا سعی می‌شود که در فیلم‌ها در موقعیت‌های مختلف گفتگوهایی که در روزمره، در آن موقعیت‌ها استفاده می‌شوند، به‌کار روند. نتایج پژوهش وی بیانگر آن است که پرسیدن سوال پربسامدترین تکنیک به‌کاررفته برای انتقال نوبت است و تکنیک‌های پرسش تأکیدی و معذرت‌خواهی در هیچ گفتگوی فارسی به‌کارنرفته است. درمورد خود انتخابی در نوبت‌گیری نیز تکنیک «افزودن به سخن کامل‌شدهٔ گوینده » بیشترین میزان و «پیش‌بینی پایان سخن گوینده» کمترین میزان بسامد وقوع را به‌خود اختصاص داده‌اند. ستایش (Setayesh، 2018) به بررسی قوانین نوبت‌گیری و خود تصحیحی در گفتگوی دانشگاهی گویشوران فارسی و به مقایسهٔ نتایج حاصل با مورد مشابه در انگلیسی پرداخته است. پژوهش بر روی ۲۰ دانشجوی دانشگاه یاسوج انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که گویشوران زبان فارسی برای نوبت‌گیری یک‌سری الگوهای زبانی و غیرزبانی به‌کارمی‌برند؛ براساس، پیشینهٔ پژوهش، بسیاری از این الگوها در گفتگوهای انگلیسی نیز به‌کار می‌رود. تفاوت‌های فرهنگی اندکی در هدایت نوبت‌گیری بین انگلیسی و فارسی وجود دارد؛ مانند همپوشانی[1] و فاصله[2]. گویشوران فارسی‌زبان از همپوشانی در گفتگوها زیاد استفاده می‌کنند. همچنین، شیوه‌های غیرزبانی و زبانی خود اصلاحی مانند حرکات چشم، خیره شدن، تکرار، جایگزینی و حذف استفاده می‌کنند. شیوه‌های زبانی شامل این موارد هستند: جفت‌های همجوار، همپوشانی، خطاب با اسم، ابزارهای واژگانی[3]، کامل‌کردن یا اضافه کردن چیزی به جملهٔ نفر قبلی. بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده درباره نظام نوبت‌گیری حاکم بر تعامل گفتاری فارسی‌زبانان بیانگر آن است که در هیچ پژوهشی میزان و کیفیت بازتاب نظام نوبت‌گیری در گفتگوهای مورد استفاده در مجموعه درسنامه‌های آزفا انجام نشده است؛ این موضوع بر اهمیت و تازگی پژوهش می‌افزاید.

1- overlap
2- gap
3- lexical devices

٤-روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ توصیف وضعیت و شرایط موجود یک پژوهش توصیفی از نوع زمینه یابی است که به‌منظور بررسی راهبردهای نوبت گیری به‌کاررفته در گفتگوهای مجموعه درسنامه پرفا انجام پذیرفته است. پرفا، درسنامه‌ی جامع آموزش زبان فارسی برای غیرفارسی‌زبانان است و سرواژه‌ای برای عبارت «پرواز فارسی» است. این مجموعه درسنامه در سال ۱۳۹۸ توسط گروهی از نویسندگان(میردهقان، آقایی، باقری، منتظری، حاجی باقری کریم‌زاده، عبداللهی پارسا و ملائیان) تالیف گردیده و در حال حاضر در تعدادی از مراکز آموزش زبان فارسی به عنوان محتوای درسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. پیکرۀ زبانی مورد استفاده، تمام گفتگوهای به‌کار رفته در مجموعه درسنامه سه جلدی پرفا است. جلد نخست پرفا برای فارسی‌آموزان سطح پایه، جلد دوم برای فارسی‌اموزان سطح میانی و جلد سوم برای فارسی‌آموزان به سطح پیشرفته نگاشته شده است. هر جلد درسنامه شامل ۱۲ بخش و هر بخش شامل ٤ درس است. در هر بخش، هر چهار مهارت اصلی گنجانده شده؛ علاوه بر آن، قسمتی به نام «کاربرد در بافت» وجود دارد که سعی شده از گفتگوها استفاده شود تا زبان‌آموز با کاربرد واژه‌ها و نکات دستوری در انواع مختلف متن و موقعیت آشنا شود. در مجموع سه جلد کتاب‌های پرفا، ۹۸ گفتگو (به صورت نوشتاری و صوتی) وجود دارد؛ از این ۹۸ گفتگو، مطابق جدول ۱، تعداد ٤۳ گفتگو در کتاب مقدماتی، ۳۱ گفتگو در کتاب میانی و ۲٤ گفتگو در کتاب پیشرفته وجود دارند. برای بررسی تکنیک‌های واگذاری نوبت از هشت تکنیک الگوهای نوبت‌گیری[1] پیشنهادی سَکس و همکاران (Sacks et al.، 1974) شامل جفت‌های همجوار « احوالپرسی، سوال کردن، عذرخواهی، تعارف و تمجید، درخواست، سوالات یک کلمه‌ای[2]، سوالات تأکیدی و خطاب» و برای بررسی تکنیک‌های خودنوبت‌گیری نیز سه تکنیک پیشنهادی جفرسون (Jefferson، 1973) شامل «افزودن بدون مکث چیزی به سخن کامل‌شدۀ گوینده»، «پیش‌بینی پایان صحبت گوینده» و «ورود به گفتگو در زمان درست برای تکمیل سخن گوینده» و برای تعیین میزان طبیعی بودن گفتگوهای فارسی موجود در درسنامه نیز، از یافته‌های علمی صمدنشان (Samadneshan، 2016) دربارۀ نظام نوبت‌گیری زبان

1- turn-allocational patterns
2- one word questions

فارسی استفاده شد. در ادامه تکنیک‌های به‌کار رفته در گفتگوهای مجموعه درسنامه پرفا شناسایی و ثبت گردید و داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از آمار توصیفی، دسته‌بندی و ارائه گردید. پس از توصیف دقیق داده‌ها، یافته‌های پژوهش با نظرات صمدنشان (Samadneshan، 2016) مقایسه گردید و میزان تطابق نظام نوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا با نظام نوبت‌گیری واقعی در زبان فارسی تعیین گردید.

جدول ۳- تعداد گفتگوهای کتابهای پرفا در سطوح مختلف

ردیف	تعداد گفتگوهای کتاب مقدماتی	تعداد گفتگوهای کتاب میانی	تعداد گفتگوهای کتاب پیشرفته
۱	٤۳ گفتگو.	۳۱ گفتگو	۲٤ گفتگو

۵- ارائه و تحلیل داده‌ها

واکاوی کلی نظام نوبت‌گیری مورد استفاده در گفتگوهای درسنامه پرفا شامل تکنیک‌های واگذاری نوبت و تکنیک‌های خودنوبت‌گیری ۲ بیانگر آن است که در مجموع ٥٧٦ تکنیک در ۹۸ گفتگوی موجود در درسنامه به کار رفته است؛ از این تعداد ٤۳٤ تکنیک مربوط به واگذاری نوبت از گوینده به شنونده و ۱٤۲ تکنیک متعلق به خودنوبت‌گیری است که جمعاً ٥٧٦ مورد هستند. مشاهده می‌گردد که در ۷۵ درصد موارد نوبت‌گیری(٤۳٤ رخداد)، گوینده خود تصمیم به واگذاری نوبت سخن نموده و در ۲۵ درصد باقیمانده (۱٤۲ رخداد) شنونده تلاش نموده نوبت سخن را در دست بگیرد؛ بنابراین، می‌توان سلسله مراتب دو راهبرد واگذاری نوبت و خودنوبت‌گیری در نظام نوبت‌گیری سخن در گفتگوهای درسنامه پرفا را به صورت زیر نشان داد:

نمودار۳: سلسله مراتب دو راهبرد واگذاری نوبت و خودنوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا

واگذاری نوبت> خودنوبت‌گیری

۵-۱-تکنیک‌های واگذاری نوبت در پرفا

همان‌طور که در جدول ۳ نتایج آماری حاصل از تحلیل گفتگوها براساس تکنیک‌های سَکس و همکاران (۱۹۷٤) مشاهده می‌شود، از میان هشت گونه جفت همجوار، «سوال کردن و پاسخ دادن» با ۲۲۹ رخداد از مجموع ٤۳٤ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ۵۳ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، جفت همجوار «درخواست کردن» با ٥٦ رخداد، رتبه دوم

بیشترین فراوانی را با ۱۳ درصد داراست؛ تکنیک «خطاب با اسم» با ٤۹ رخداد، رتبه سوم بیشترین فراوانی را با ۱۱ درصد دارد؛ دو تکنیک «سوالات کوتاه» و «تعارف و تمجید» هر یک با ۳٦ رخداد، رتبه چهارم بیشترین فراوانی را با ۸ درصد؛ تکنیک «احوالپرسی» با ۲٤ رخداد، رتبه پنجم بیشترین فراوانی را با حدوداً ٦ درصد و دو تکنیک «سوالات تاکیدی و عذرخواهی» هر یک با ۲ رخداد و حدوداً نیم درصد وقوع رتبه آخر را از نظر بسامد وقوع به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳- تکنیک‌های واگذاری نوبت در پرفا

ردیف	تکنیک‌های واگذاری نوبت	تعداد کل	درصد	رتبه فراوانی
۱	سوال و جواب	۲۲۹	٪۵۳	۱
۲	درخواست	۵٦	٪۱۳	۲
۳	خطاب با اسم	٤۹	٪۱۱	۳
٤	سوالات کوتاه	۳٦	٪۸	٤
۵	تعارف و تمجید	۳٦	٪۸	٤
٦	احوالپرسی	۲٤	٪٦	۵
۷	سوالات تأکیدی	۲	٪۰.۵	٦
۸	عذرخواهی	۲	٪۰.۵	٦

داده‌های جدول ۳ به روشنی سهم بسیار زیاد تکنیک «سوال و جواب» و سهم بسیار اندک و تقریباً صفر درصدی دو تکنیک «سوالات تاکیدی و عذرخواهی» را در واگذاری نوبت نشان می‌دهد. به طور خلاصه، سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در گفتگوهای درسنامه پرفا را نیز می‌توان به صورت زیر نشان داد:

نمودار٤: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در گفتگوهای درسنامه پرفا

سوال و جواب> درخواست> خطاب با اسم> سوالات کوتاه و تعارف و تمجید> احوالپرسی> سوالات تأکیدی و عذرخواهی

۵-۲- تکنیک‌های واگذاری نوبت در سطوح مختلف

در جدول ٤ نتایج بررسی تکنیک‌های واگذاری نوبت در جلد ۱ (سطح مقدماتی)، جلد ۲ (سطح میانی) و جلد ۳ (سطح پیشرفته) به تفکیک هر جلد آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در جلد ۱، تکنیک «سوال کردن و پاسخ دادن» با ٤۹ رخداد از مجموع ۱۱۱ فراوانی،

بیشترین فراوانی را با ٤٤ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک «خطاب با اسم» با ۱۹ رخداد، رتبۀ دوم بیشترین فراوانی را با ۱۷ درصد دارد؛ تکنیک «درخواست کردن» با ۱۵ رخداد، رتبۀ سوم بیشترین فراوانی را با ١٤ درصد داراست؛ تکنیک «احوالپرسی» با ۱۳ رخداد، رتبه چهارم بیشترین فراوانی را با ۱۲ درصد دارد؛ تکنیک «تعارف و تمجید» با ۸ رخداد، رتبۀ پنجم بیشترین فراوانی را با ۷ درصد؛ تکنیک «سوالات کوتاه» با ۵ رخداد، رتبۀ ششم بیشترین فراوانی را با حدوداً ۵ درصد و دو تکنیک «سوالات تاکیدی و عذرخواهی» هر یک با ۱ رخداد و حدوداً صفر درصد وقوع رتبه آخر را ازنظر بسامد وقوع به خود اختصاص داده‌اند. داده‌های مربوط به جلد ۲ پرفا حاکی از آن است که تکنیک «سوال کردن و پاسخ دادن» با ۱۰۱ رخداد از مجموع ۱۷۹ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ٥٦ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک «تعارف و تمجید» با ۱۹ رخداد، رتبۀ دوم بیشترین فراوانی را با ۱۱ درصد دارد؛ تکنیک «سوالات کوتاه» با ۱۷ رخداد، رتبۀ سوم بیشترین فراوانی را با ۱۰ درصد داراست؛ دو تکنیک «درخواست و خطاب کردن با اسم» هر یک با ١٦ رخداد، رتبه چهارم بیشترین فراوانی را با ۹ درصد دارد؛ تکنیک «احوالپرسی» با ۹ رخداد، رتبۀ پنجم بیشترین فراوانی را با ۵ درصد؛ تکنیک « عذرخواهی» با ۱ رخداد، و تکنیک «سوالات تاکیدی» با رخداد و درصد وقوع نزدیک به صفر رتبه آخر را از نظر بسامد وقوع به خود اختصاص داده‌اند. داده‌های مربوط به جلد ۳ پرفا نیز بیانگر آن است که تکنیک «سوال کردن و پاسخ دادن» با ۷۹ رخداد از مجموع ١٤٤ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ۵۵ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک «درخواست» با ۲۵ رخداد، رتبه دوم بیشترین فراوانی را با ۱۷ درصد دارد؛ دو تکنیک «خطاب با اسم و سوالات کوتاه» هر یک با ١٤ رخداد، رتبه سوم بیشترین فراوانی را با ۱۰ درصد دارند؛ تکنیک «تعارف و تمجید» با ۹ رخداد، رتبه چهارم بیشترین فراوانی را با ٦ درصد دارد؛ تکنیک «احوالپرسی» با ۵ رخداد، رتبه پنجم بیشترین فراوانی را با ۲ درصد؛ تکنیک « سوالات تاکیدی» با ۱ رخداد، و تکنیک «عذرخواهی» با رخداد و درصد وقوع نزدیک به صفر رتبه آخر را از نظر بسامد وقوع به خود اختصاص داده‌اند.

جدول٤- تکنیک‌های واگذاری نوبت در سطوح مختلف

ردیف	تکنیک‌های نوبت‌گیری	مقدماتی	درصد	میانی	درصد	پیشرفته	درصد	تعداد کل
۱	سوال و جواب	٤۹	٪٤٤	۱۰۱	٪٥٦	۷۹	٪٥٥	۲۲۹
۲	درخواست	۱٥	٪۱٤	۱٦	٪۹	۲٥	٪۱۷	٥٦
۳	خطاب با اسم	۱۹	٪۱۷	۱٦	٪۹	۱٤	٪۱۰	٤۹
٤	سوالات کوتاه	٥	٪٥	۱۷	٪۱۰	۱٤	٪۱۰	۳٦
٥	تعارف و تمجید	۸	٪۷	۱۹	٪۱۱	۹	٪٦	۳٦
٦	احوالپرسی	۱۳	٪۱۲	۹	٪٥	۲	٪۲	۲٤
۷	سوالات تأکیدی	۱	٪۰.٥	۰	٪۰	۱	٪۰	۲
۸	عذرخواهی	۱	٪۰.٥	۱	٪۰	۰	٪۰	۲

داده‌های جدول ٤ نیز به روشنی سهم بسیار زیاد تکنیک «سوال و جواب» و سهم بسیار اندک و تقریباً صفر درصدی دو تکنیک «سوالات تاکیدی و عذرخواهی» را در واگذاری نوبت به تفکیک جلدهای اول تا سوم پرفا نشان می‌دهد. همچنین، مشاهده می‌شود که در کتاب سطح پیشرفته(جلد۳) تنها دو درصد تکنیک‌ها «احوالپرسی» بوده است؛ در حالی‌که این میزان در کتاب مقدماتی ۱۲ درصد و در کتاب میانی ٥ درصد است؛ به نظر می‌رسد این اختلاف به دلیل آن است که در آموزش زبان معمولاً احوالپرسی جزء اولین مواردی است که در راستای برقراری ارتباط آموزش داده می‌شود؛ در واقع، زبان‌آموز باید در ابتدای راه، بتواند خود را معرفی کند و آداب اولیهٔ ورود به کلاس و برقراری ارتباط را که شامل احوالپرسی است، انجام دهد؛ از همین رو، بیشترین توجه به تکنیک احوالپرسی در سطح مقدماتی بوده و در سطح میانی این میزان کمتر شده و در سطح پیشرفته به کمترین میزان رسیده است. در مورد میزان به کارگیری نسبی سایر تکنیک‌های واگذاری نوبت در جلد او تا سوم پرفا، نظم خاصی مشاهده نمی‌شود؛ یعنی آمار رو به افزایش یا کاهش نیست بلکه دارای نوسان است ؛ این موضوع را می‌توان ناشی از آن دانست که تکنیک‌های واگذاری نوبت سخن از سوی مولفان به صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته؛ در نتیجه، نظم خاصی در بسامد کاربرد آن‌ها مشاهده نشده است. در ادامه به منظور آشنایی بیشتر با چگونگی کاربرد هر یک از تکنیک‌های واگذاری نوبت سخن، شواهدی از درسنامه پرفا ارائه و توصیف و تحلیل می‌شود:

۵-۳- شواهد تکنیک‌های واگذاری نوبت سخن

۵-۳-۱-تکنیک احوالپرسی کردن

مثال ۱۲ و ۱۳ نمونه‌هایی از کاربرد تکنیک «احوالپرسی» به منظور واگذاری نوبت سخن هستند.

در مثال ۱۲، یک سلام و معرفی کردن صورت گرفته است؛ البته معرفی کردن به صورت سوال و جواب انجام شده است.

مثال ۱۲) **سلام**، اسم تو چیست؟
سلام، اسم من سارا است. اسم تو چیست؟
دیوید.
اسم آن‌ها چیست؟
اسم او سونگ است
اسم او هوتارو. (پرفا ۱: ۲)

مثال ۱۳) ماهان: **سلام**، خوب هستی؟
دیوید: **سلام**، خوبم، ممنون. تو چطوری؟
ماهان: من هم خوبم. (پرفا ۱: ٤)

۵-۳-۲-تکنیک درخواست کردن

در مثال ١٤، جفت‌های همجوار متفاوتی مشاهده می‌شود. خوش‌آمدگویی در اولین جمله مشاهده می‌شود که نشانهٔ ادب و احترام است. گفتگو با یک «سلام و خوش‌آمدگویی» شروع شده است. پس از آن سوال و جواب‌های کلیشه‌ای (بدین معنا که در این موقعیت تقریباً ثابت است) دیده می‌شود؛ چنین گفتگویی معمولاً در زندگی روزمره نیز، تقریباً به‌همین شکل انجام می‌شود. پس از آن درخواست‌هایی مشاهده می‌شود مانند«کارت شناسایی‌تان را لطف می‌کنید؟» درخواستی است که به‌صورت سوالی آمده است؛ یعنی در اینجا یکی از کاربردهای جملهٔ سوالی که «درخواست کردن» است، به زبان‌آموز آموزش داده شده است. درخواست دیگری هم مانند «یک اتاق خالی می‌خواستم» در این مثال دیده می‌شود. همچنین، «تشکر کردن» هم با عبارت‌های مختلف در این گفتگو مشاهده می‌شود؛ مانند «ممنون و متشکرم».

مثال ١٤) پذیرش هتل: سلام، به هتل ما خوش آمدید.
گردشگر: سلام، یک اتاق یک تخته می‌خواستم.

پذیرش هتل: قصد دارید چند شب بمانید؟

گردشگر: دو شب

پذیرش هتل: اجازه بدهید چک کنم......بله....... اتاق ١٥٦ خالی است. کارت شناسایی‌تان را لطف می‌کنید؟

گردشگر: بله، خدمت شما.

پذیرش هتل: ممنون. بفرمایید این هم کلیدتان.

گردشگر: متشکرم. راستی، صبحانه چه ساعتی سرو می‌شود؟

پذیرش هتل: از ساعت ٧ تا ٩ توجه داشته باشید که صبحانه در رستوان هتل سرو می‌شود.

(پرفا ٢: ٤)

۵-۳-۳-تکنیک سوال کردن

مثال ۱۵، در کلاس درس و بین معلم و دانش‌آموزان اتفاق افتاده است. گفتگوها به‌صورت سوال و جواب بین معلم و دانش‌آموزان انجام می‌شود. نکتهٔ دیگر درمورد این گفتگو، وجود یک جفت همجوار بین جفت‌های همجوار است؛ هنگامی‌که معلم می‌پرسد «این کلاه کیست زیر میز؟»، شهاب سوال را با سوال جواب می‌دهد؛ یعنی به‌جای پاسخ به سوال معلم، جفت همجوار جدیدی را وارد گفتگو می‌کند و سوال را با سوال جواب می‌دهد؛ چنین اتفاقاتی در گفتگوهای زندگی روزمره نیز، به‌وفور وجود دارند؛ درواقع، می‌توان گفت که همیشه گفتگوها منظم و کلیشه‌ای نیستند؛ گاهی در گفتگوها به دلایل مختلف بی‌نظمی‌هایی دیده می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت که توجه به رفتارهای غیرکلیشه‌ای در گفتگوهای کتابهای پرفا، این کتاب‌ها را به واقعیت زبانی نزدیک کرده است.

مثال ۱۵) معلم: بچه‌ها این چتر قهوه‌ای مال کیه؟

حمید: وای، مال من است.

معلم: این کت هم مال تو است **حمید؟**

حمید: نه مال من نیست. فکر می‌کنم مال امید است.

معلم: ای بابا، این کلاه کیست زیر میز؟

شهاب: چه رنگی است؟ آبی است؟

معلم: بله.

شهاب: مال من است. (پرفا ١: ٢٤)

۵-۳-٤-تکنیک خطاب کردن با اسم

در مثال قبل(۱۵) معلم از تکنیک «خطاب با اسم» در گفتگو استفاده می‌کند؛ در جایی که معلم می‌گوید: «این کت هم مال تو است **حمید**؟».

۵-۳-۵-تکنیک پرسیدن سوالات تأکیدی

سوال تأکیدی تنها یک مورد(مثال ١٦) در پرفا ۱ (درس ۲، بخش ٦: ٥٤) و یک مورد (مثال ۱۷) در پرفا ۳ (درس ۲، بخش ۱۲: ١١٤) دیده شده است. گفتگوی این درس بین دو خانم با نام‌های گلنوش و مارال درمورد خانۀ جدید گلنوش است. گفتگو به‌صورت سوال و جواب آغاز می‌شود. زمانی‌که گلنوش آشپزخانه را به مارال نشان می‌دهد، مارال از یک سوال تأکیدی در آخر جمله‌ای که نظر و عقیده‌اش را درمورد آشپزخانه گفته است، به‌کار می‌برد. گفتگو به‌صورت زیر است:

مثال ١٦)	مارال: کی به خانه جدیدتان اسباب‌کشی می‌کنید؟

گلنوش: هفتۀ آینده.

مارال: بزرگتر از خانۀ قبلی‌تان است؟

گلنوش: هال و پذیرایی‌اش بزرگتر است اما حیاطش کوچکتر است. کلیدش را دارم. الان می‌رویم آنجا را می‌بینیم.

مارال: وای! عجب حیاط باصفایی! چقدر قشنگ است!

گلنوش: آره من هم حیاطش را دوست دارم. .... این هم آشپزخانه.

مارال: آشپزخانه‌ات خیلی روشن است ولی کابینت‌هایش از خانۀ قبلی کمتر است، **نه؟**

گلنوش: آره متأسفانه جای ماشین ظرفشویی هم ندارد.

مارال: چه بد! (پرفا ۱: ٥٤)

همانطور که در مثال ١٦ مشاهده می‌شود، زمانی‌که مارال در مورد آشپزخانه نظرش را می‌گوید، از سوال تأکیدی استفاده می‌کند (نه؟). سَکس و همکاران (١٩٧٤) معتقد هستند که سوالات تأکیدی نقش مهمی در نوبت‌گیری دارند؛ زمانی‌که گوینده مایل به ادامۀ صحبت و واگذاری نوبت به شنونده است، از این نوع سوالات استفاده می‌کند.

۵-۳-٦-تکنیک پرسیدن سوالات یک کلمه‌ای

در مثال ۱۷ نوبت از هومن با گفتن یک «نظر» آغاز می‌شود؛ او از پرسش تأکیدی (نه؟) در آخر جمله‌اش برای دریافت پاسخی از طرف شنونده و انتقال نوبت به او، استفاده می‌کند.

پیمان با پاسخ‌دادن، نوبت را به‌دست می‌گیرد و نوبتش به‌دلیل مطلع بودن از موضـوع، طـولانیتر از نوبت هومن است. هومن با پرسش بعدی، هم نوبت را به‌دست می‌گیرد و هـم باعـث ادامـهٔ گفتگو می‌شود. سوال دوم هومن (واقعاً؟ چرا؟) دو سوال کوتاه پشت‌سرهم است که با پاسخی نسبتاً طولانی از طرف پیمان روبرو است. دو نوبت آخر گفتگو با درخواست ازطـرف هـومن و پاسخ از طرف پیمان بین این دو نفر ردو بدل می‌شود.

مثال ۱۷) هومن: فیلم ساختن باید خیلی هیجان‌انگیز باشد، **نه؟**

پیمان: آره خب ولی خیلی هم سخت است. ممکن است یک صـحنهٔ یکـی دودقیقـه‌ای را چند روز فیلم‌برداری کنیم.

هومن: واقعا؟ چرا؟

پیمان: خب یک صحنه یک‌بار ضبط نمی‌شود. چندین برداشت مختلف مـی‌گیرنـد و بعـد بهترینش را انتخاب می‌کنند.

هومن: یک صحنهٔ فیلم را تقریباً چند بار ضبط می‌کنید؟

پیمان: بستگی دارد. گاهی تا ۲۰ بار هم می‌رسد؛ چون از چند زاویهٔ مختلـف گرفتـه مـی-شود.

هومن: چه جالب. من نمی‌دانستم. می‌شود بازهم باتو بیایم سر صحنه تابیشـتر بـا مراحـل ساخت فیلم آشنا شوم؟

پیمان: خب چه بگویم؛ اتفاقاً دیروز کارگردان داشت می‌گفت کسی را باخودتـان نیاوریـد سر صحنهٔ فیلم‌برداری.

هومن: یک کاریش بکن دیگر. قول می‌دهم مثل امروز مزام کار کسی نشوم.

پیمان: باشد، بگذار ببینم چه می‌شود. (پرفا ۳: ۱۱٤)

۵-۳-۷-تکنیک تعارف و تمجید کردن

مثال ۱۸، از پرفا ۳ گرفته شده است؛ موضوع درس در مورد مکان‌هـای تـاریخی و قـدیمی است؛ در این بخش دو نفر (یوسف و راهنما) با هم در مورد مجموعـهٔ وکیـل شـیراز صـحبت می‌کنند. یوسف آغازکنندهٔ گفتگو است و با یک تعریف و تمجید این کـار را انجـام مـی‌دهـد؛ راهنما هم سعی می‌کند اطلاعاتی در مورد مکان موردنظر ارایه می‌دهد. نوبـت‌هـای راهنمـا در این گفتگو بسیار طولانی‌تر از نوبت‌های یوسف است؛ البته طبیعی هم هست؛ زیرا راهنمـا بـه-عنوان یک فرد مطلع در حال اطلاعات دادن به یوسف است که یک فرد ناآشنا به مکان است.

مثال ۱۸) یوسف: وای، چقدر اینجا قشنگ است!

راهنما: اینجا مجموعهٔ وکیل شیراز است. کریم خان زند یکی از پادشاهان ایران آن را ساخته است. این مجموعه شامل مسجد، بازار، حمام، ارگ، آب‌انبار و جاهای دیگر است.

یوسف: سر در نیاوردم، الان اینجایی که ما هستیم، حمامش است؟

راهنما: بله، گرمابه یا حمام وکیل نزدیک بازار وکیل و مسجد وکیل است. است. این حمام بخش‌های زیادی دارد؛ اینجا که ما هستیم، به شاه‌نشین معروف است. الان این حمام دیگر تبدیل به موزه شده است.

یوسف: عجب بازاری است!

راهنما: بله اینجا هم بازار وکیل است. این بازار طولانی با طراحی خاصش از بهترین آثار کریم خان زند است و هنوز هم تقریباً سالم و پابرجا باقی مانده است. همهٔ خریدوفروش‌ها در حجره‌های این بازار انجام می‌شده است.(پرفا ۳: ۸٦)

همانطور که مشاهده می‌شود، گفتگو با یک تعریف آغاز و با پاسخی به آن تعریف ادامه می‌یابد. سپس شنونده (یوسف) با یک سوال نوبت را به‌دست می‌گیرد و راهنما با دادن پاسخ نوبت را به‌خود منتقل می‌کند. در ادامه بازهم یک تعریف (عجب بازاری است!) به شنونده کمک می‌کند که نوبت را به‌دست بگیرد و بازهم راهنما باپاسخ به این تعریف نوبتی طولانی را به‌دست می‌آورد. موقعیتی که مشارکان در گفتگو در آن هستند، در این تعریف و تمجیدها بی-تأثیر نیست؛ به این دلیل که در زندگی روزمره نیز، افراد با دیدن مکان‌های جدید و جذاب، دست به تعریف و تمجید می‌زنند. در مثال ۱۹ که مربوط به موقعیت خرید است، نیز با تعریف و تمجید روبرو هستیم. در این گفتگو خانم و آقای مسنی (امینی) در مورد خرید فرش در فروشگاه فرش صحبت می‌کنند.

مثال ۱۹) آقای امینی: به نظرت این فرش چطور است؟

خانم امینی: فرش زیبایی است اما من فرش ماشینی دوست ندارم.

آقای امینی: پس برویم آن‌طرف فرش‌های دستباف را ببینیم. بسیار خب، این یکی چطور است؟

خانم امینی: وای فوق‌العاده است.

آقای امینی: قیمتش بالا نیست؟

خانم امینی: کمی بالاست؛ ولی ببین چه هنرمندانه بافته شده! واقعاً تحسین‌برانگیز است.

آقای امینی: خب، کدام رنگ را می‌پسندی؟

خانم امینی: همه‌شان عالی هستند؛ نمی‌دانم کدام را انتخاب کنم.

آقای امینی: اما بالاخره یکی را باید انتخاب کنیم.

خانم امینی: عجله نکنیم. فردا خود نسترن را هم بیاوریم تا خودش فرش جهیزیه‌اش را انتخاب کند.

آقای امینی: فکر خوبی است. موافقم. (پرفا ۳: ۷۵)

همانطور که درگفتگو مشاهده می‌شود، نوبت از آقای امینی و با یک سوال شروع می‌شود. خانم امینی با پاسخ دادن به سوال، نوبت را به‌دست می‌گیرد و بعد از پاسخ به سوال، با بیان کردن نظرش جفت همجوار دیگری را وارد گفتگو می‌کند؛ البته با گفتن این نظر، نوعی درخواست هم در کلام خانم امینی وجود دارد (اینکه فرش دستبافت دوست دارد و علاقه دارد به قسمت فرش‌های دستباف فروشگاه برود). آقای امینی به درخوات وی پاسخ می‌دهد. و جفت همجوار دیگری را شروع می‌کند (پرسش) که گفتگو را ادامه دهد. این تغییر نوبت‌ها با پرسش و پاسخ‌های بعدی دائماً از گوینده به شنونده و برعکس ادامه می‌یابد. بیشتر پاسخ‌های خانم امینی اعلام نظرش در مورد فرش‌هاست. آخرین جفت همجوار در گفتگو، یک پیشنهاد ازطرف خانم امینی و پذیرش آن از طرف آقای امینی است.

۵-۳-۸-تکنیک عذرخواهی کردن

در مثال ۲۰، صبا به‌دلیل این‌که نمی‌تواند تلفنی صحبت کند، عذرخواهی می‌کند و این عذرخواهی در پاسخ به سوال فرزاد است.

مثال ۲۰) صبا: بله. بفرمایید؟

فرزاد: صبا داری چه کارمی‌کنی؟ کجایی؟ چرا گوشی را برنمی‌داری؟

صبا: هوا طوفانی است. دارم لباسها را از روی بند جمع می‌کنم.

فرزاد: پس نمی‌توانی صحبت کنی؟

صبا: ببخشید، بعداً بهت زنگ می‌زنم. (پرفا ۱: ۸٤)

۵-٤-تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در پرفا

در این بخش به بررسی تکنیک‌های خودنوبت‌گیری پرداخته می‌شود که با استفاده از آن‌ها شنونده خود تصمیم به در دست گرفتن نوبت سخن می‌کند. از داده‌های جدول ۵ چنین برمی‌آید که از میان سه تکنیک خودنوبت‌گیری، تکنیک « بیان عقیده در زمان مناسب » با ۱۰٦ رخداد از مجموع ۱٤۲ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ۷۵ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک « افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده » با ۳٦ رخداد، رتبه دوم بیشترین

فراوانی را با ۲۵ درصد داراست؛ تکنیک « پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» با هیچگونه رخداد و درصد وقوع صفر رتبه آخر را از نظر بسامد وقوع به خود اختصاص داده است.

جدول۵- تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در پرفا

ردیف	تکنیک‌های خودنوبت‌گیری	جمع کل
۱	بیان عقیده در زمان مناسب	۱۰۶
۲	افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده	۳۶
۳	پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده	۰

داده‌های جدول ۵ نیز به روشنی سهم بسیار زیاد تکنیک «بیان عقیده در زمان مناسب» و سهم صفر درصدی تکنیک « پیش‌بینی کردن پایان سخن گویندهٔ » را در خودنوبت‌گیری نشان می‌دهد. عدم کاربرد تکنیک خودنوبت‌گیری «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» را نیز می‌توان ناشی از عدم توجه مولفان به آن پنداشت. به‌طور خلاصه، سلسله مراتب تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

نمودار۵: سلسله مراتب تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا

بیان عقیده در زمان مناسب > افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده > پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده

۵-۵- تکنیک‌های واگذاری خودنوبت‌گیری در سطوح مختلف

در جدول ٦ نتایج بررسی تکنیک‌های واگذاری نوبت در جلد ۱ (سطح مقدماتی)، جلد ۲ (سطح میانی) و جلد ۳ (سطح پیشرفته) به تفکیک هر جلد آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در جلد ۱، تکنیک «بیان عقیده در زمان مناسب» با ۱۰ رخداد از مجموع ۱۳ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ۷۷ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک « افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده » با ۳ رخداد، رتبه دوم بیشترین فراوانی را با ۲۳ درصد دارد و تکنیک «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» با هیچگونه رخدادی رتبه آخر را داراست. داده‌های مربوط به جلد ۲ پرفا حاکی از آن است که تکنیک « بیان عقیده در زمان مناسب » با ٤٦ رخداد از مجموع ٦٨ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ٦٨ درصد به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک « افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده » با ۲۲ رخداد، رتبه دوم بیشترین فراوانی را با ۳۲ درصد دارد و تکنیک «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» همانند جلد اول با رخداد صفر، رتبه آخر را دارد. داده‌های مربوط به جلد ۳ پرفا نیز بیانگر آن است که تکنیک « بیان عقیده در زمان مناسب » با ۵۰ رخداد از مجموع ٦۱ فراوانی، بیشترین فراوانی را با ۸۲ درصد

به خود اختصاص داده است؛ پس از آن، تکنیک « افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده » با ۱۱ رخداد، رتبه دوم بیشترین فراوانی را با ۱۸ درصد دارد و تکنیک «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» همانند جلد اول و دوم با رخداد صفر، رتبه آخر را دارد.

جدول ٦- تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در سطوح مختلف

ردیف	تکنیک‌های خودنوبت‌گیری	مقدماتی	درصد	میانی	درصد	پیشرفته	درصد	جمع کل
۱	بیان عقیده در زمان مناسب	۱۰	٪۷۷	٤٦	٪٦۸	۵۰	٪۸۲	۱۰٦
۲	افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده	۳	٪۲۳	۲۲	٪۳۲	۱۱	٪۱۸	۳٦
۳	پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده	۰	٪۰	۰	٪۰	۰	٪۰	۰

در میزان به کارگیری نسبی تکنیک‌های خودنوبت‌گیری نیز همانند تکنیک‌های واگذاری نوبت، در جلد اول تا سوم پرفا، نظم خاصی مشاهده نشد؛ این موضوع را نیز می‌توان ناشی از آن دانست که تکنیک‌های خودنوبت‌گیری از سوی مولفان به صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته؛ و به همین دلیل، نظم خاصی در بسامد کاربرد آن‌ها مشاهده نشده است. در ادامه شواهدی از کاربرد تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در درسنامه پرفا ارائه و توصیف و تحلیل می‌شود:

۵-۵-۱-تکنیک افزودن به سخن گوینده

در مثال ۲۱ گفتگویی بین آقا و خانم امینی صورت می‌گیرد. این دو نفر در تاکسی و نگران دیر رسیدن به فرودگاه هستند. گفتگو با ابراز نگرانی خانم امینی شروع می‌شود. خانم امینی قصد انتقال نوبت را به آقای امینی ندارد و فقط یک جمله را ادا می‌کند. آقای امینی بدون اینکه خطاب شده باشد یا سوالی از او شده باشد، ابراز همدردی می‌کند و به‌نوعی به نگرانی خانم امینی پاسخ می‌دهد؛ در واقع، خودش نوبت گفگتو را بلافاصله از خانم امینی می‌گیرد. در واقع، آقای امینی با اضافه کردن چیزی به جملهٔ کامل‌شدهٔ خانم امینی نوبت را دست گرفته است و در این میان نظر و عقیده‌اش را در مورد دیررسیدن بیان می‌کند (احتمال دارد پرواز تأخیر داشته باشد). پس هر دو تکنیک (اضافه‌کردن چیزی به صحبت کامل‌شدهٔ نفر قبلی و بیان نظر و عقیده در زمان مناسب) در این گفتگو مشاهده می‌شود. پس از آن خانم امینی هم به همین

صورت نوبت را می‌گیرد. پس از آن آقای امینی، با خطاب قراردادن آقای راننده (آقای راننده!) نوبت را به او واگذار می‌کند و گوینده بعدی را انتخاب می‌کند. راننده هم پاسخ می‌دهد و با پرسشی نوبت را به آقای امینی منتقل می‌کند. پس از ان خانم امینی بدون ازدست دادن وقت، نوبت را دست می‌گیرد و با خطاب کردن اسم آقای امینی، سعی می‌کند گوینده بعدی را مشخص کند. در این میان آقای امینی بدون اینکه نوبت را تحویل بگیردف راننده با خطاب قراردادن خانم امینی، نوبت را می‌گیرد و در آخر هم آقای امینی بدون اینکه کسی نوبت صحبت کردن را به او داده باشد، صحبت می‌کند.

مثال ۲۱) خانم امینی: هواپیما دوساعت دیگر پرواز می‌کند. می‌ترسم با این ترافیک از پرواز جا بمانیم.

آقای امینی: نگران نباش. امروز هوا خوب نیست. **احتمال دارد پرواز تأخیر داشته باشد.** حالا اگر هم دیر برسیم اتفاق خاصی نمی‌افتد؛ با پرواز بعدی می‌رویم.

خانم امینی: اینطور که باید دوبار پول بلیط بدهیم، این شرکت فقط ۵۰٪ پولمان را پس می‌دهد.

آقای امینی: **آقای راننده،** به‌نظرتان با این ترافیک به‌موقع به فرودگاه می‌رسیم؟

آقای راننده: راه زیادی نمانده. بلیطتان ساعت چند است؟

آقای امینی: برای دوساعت دیگر. خدا بخواهد می‌خواهیم برویم زیارت امام رضا (ع)

خانم امینی: **امینی!** چقدر گفتم به‌محض اینکه رسیدی خانه، سریع آماده شو برویم.

آقای راننده: **حاج خانم،** نگران نباشید! دیگر رسیدیم.

آقای امینی: ممنون اجازه بدهید وسایلمان را از صندوق عقب برداریم. ..... آخ! دستهٔ چمدان هم کنده شد.

خانم امینی: اشکال ندارد. عجله کن برویم قبل از اینکه پرواز بسته شود، کارت پروازمان را بگیریم. (پرفا ۳: ٥٦)

۵-۵-۲-تکنیک بیان عقیده در زمان مناسب

شروع گفتگو در مثال۲۲ با «ابراز یک نظر و عقیده» است و برای ادامه دادن گفتگو، ماریا سوالی را مطرح می‌کند. نفر بعدی آن را پاسخ می‌دهد. خالد از هیچ تکنیکی برای ادامه دادن گفتگو و انتقال نوبت به ماریا استفاده نمی‌کند. در اینجا ماریا با گفتن جمله‌های «رستوران خیلی قشنگ و دنجی است» و «چقدر هم غذاهای متنوعی دارد»، خودش نوبت را به‌دست می‌گیرد و گفتگو را ادامه می‌هد. بعد با بیان کردن یک پرسش نوبت را به خالد منتقل می‌کند.

تعریف و تمجیدهای ماریا در واقع، تکنیک‌های دریافت نوبت هستند؛ او از ایـن طریـق سـعی می‌کند نظر و عقیده‌اش را بیان کند تا اولاً نوبت را در دست گیرد و همچنین، بتوانـد گفتگـو را ادامه دهد.

مثال ۲۲) ماریا: چه جای خوبی را برای شام پیشنهاد کردی! اینجا را از کجا پیدا کردی؟
خالد: یکی از دوستانم اینجا را معرفی کرد و گفت غذاهای دریایی‌اش عالی هستند.
ماریا: رستوران خیلی قشنگ و دنجی است. چقدر هم غذاهای متنوعی دارد؛ خب به‌نظـرت حالا چی سفارش بدهیم؟
خالد: من پیشنهاد می‌کنم اول میگوپلو با سبزیجات بخارپزش را امتحان کنی. بعد غـذاهای دیگر را.
ماریا: باشد. توهم همین را سفارش می‌هی؟
خالد: نه من ماهی کبابی سفارش می‌دهم.
ماریا:خوب است می‌توانیم غذاهای همدیگر را امتحان کنیم.
خالد: موافقم. فکر خوبی است. (پرفا ۲: ۷٤)

٦- نتیجه‌گیری

در پـژوهش حاضـر بـا اسـتفاده از نتـایج تحقیـق صمدنشـان (۲۰۱٦) میـزان طبیعـی‌بـودن نوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا و میزان به‌کـارگیری تکنیـک‌هـای مطـرح‌شـده توسـط جفرسون (۱۹۷۳) و سَکس و همکاران (۱۹۷٤) مجموعه درسنامه سه جلدی پرفا در سه سـطح مورد بررسی قرار گرفت. با بررسی ۹۸ گفتگو در مجموع سه سطح کتاب‌هـای پرفـا، مشـخص شد در ۷۵ درصد موارد نوبت‌گیری، گوینده خود تصمیم به واگذاری نوبت سخن نمـوده و در ۲۵ درصد باقیمانده، شنونده تلاش نموده نوبت سخن را در دسـت بگیـرد؛ بـه عبـارت دیگـر، خودنوبت‌گیری رخ داده است. در موضوع واگذاری نوبت سخن، داده‌ها بیانگر آن بود تکنیـک «سوال و جواب» سهم بسیار زیاد و دو تکنیک «سوالات تاکیـدی و عـذرخواهی» سـهم بسـیار اندک و تقریباً صفر درصدی را در واگذاری نوبت داشته‌انـد. همچنـین در میـزان بـه کـارگیری نسبی سایر تکنیک‌های واگذاری نوبت در جلد اول تا سوم پرفا، نظـم خاصـی مشـاهده نشـد؛ یعنی آمار رو به افزایش یا کاهش نبود بلکه نوسان داشت؛ همان‌طور که پیشتر بیان گردید ایـن موضوع را می‌توان ناشی از آن دانست که تکنیک‌های واگذاری نوبت سخن از سوی مولفان بـه صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته؛ و به همین دلیل، نظـم خاصـی در بسـامد کـاربرد آن‌هـا

مشاهده نشده است. با مقایسه‌ی سلسله مراتب بسامدی تکنیک‌های واگذاری نوبت در درسنامه پرفا و سلسله مراتب پیشنهادی صمدنشان(۲۰۱٦) برای واگذاری طبیعی و واقعی نوبت سخن در بین فارسی‌زبانان، مشاهده می‌شود که هر دو تکنیک «سوال و جواب»، بیشترین بسامد و «عذرخواهی و سوالات تأکیدی» کمترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند؛ همچنین تکنیک «سوالات کوتاه» رتبه چهارم بسامدی را دارند؛ این مطلب نشانگر آن است که کاربرد چهار تکنیک از میان هشت تکنیک واگذاری نوبت، دقیقاً با نظام طبیعی واگذاری نوبت سخن فارسی‌زبانان مطابقت دارد، ولی بقیه موارد اندکی تفاوت با سلسله مراتب صمدنشان(۲۰۱٦) دارند؛ به عنوان مثال، ترتیب بسامدی دو تکنیک «درخواست» و «خطاب با اسم»؛ دو تکنیک «احوالپرسی» و «تعارف و تمجید» به صورت معکوس در درسنامه دیده شده است.

نمودار٦: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در گفتگوهای درسنامه پرفا

سوال و جواب> درخواست> خطاب با اسم> سوالات کوتاه و تعارف و تمجید> احوالپرسی> سوالات تأکیدی و عذرخواهی

نمودار ۷: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در بین فارسی‌زبانان

سوال و پاسخ> خطاب با اسم> درخواست > سوالات کوتاه یک کلمه‌ای> احوالپرسی> تعارف و تمجید> عذرخواهی و سوالات تأکیدی

بنابراین، می‌توان گفت به صورت کلی یافته‌های این بخش از پژوهش با نظر صمدنشان(۲۰۱٦) مطابقت دارد ولی به صورت جزئی تفاوت‌های جزئی دیده می‌شود. در موضوع خودنوبت‌گیری نیز داده‌ها نشان داد تکنیک«بیان عقیده در زمان مناسب » سهم بسیار زیاد و تکنیک «پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده» سهم صفر درصدی داشتند. در میزان به کارگیری نسبی تکنیک‌های خودنوبت‌گیری نیز همانند تکنیک‌های واگذاری نوبت، در جلد اول تا سوم پرفا، نظم خاصی مشاهده نشد. با مقایسه سلسله مراتب بسامدی تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در درسنامه پرفا و سلسله مراتب پیشنهادی صمدنشان(۲۰۱٦) مشاهده می‌شود که هیچ‌گونه انطباقی بین آن دو وجود ندارد: در حالی که تکنیک«بیان عقیده در زمان مناسب» از نظر صمدنشان(۲۰۱٦) کمترین فراوانی را داشته، این تکنیک در بررسی درسنامه پرفا، دارای بیشترین فراوانی بوده است. همچنین تکنیک «پیش‌بینی پایان سخن گوینده» که از نظر صمدنشان(۲۰۱٦) رتبه دوم فراوانی را دارد، در درسنامه آخرین جایگاه را با فراوانی صفر به خود اختصاص داده است. این موضوع را نیز می‌توان ناشی از آن دانست که تکنیک‌های

خودنوبت‌گیری از سوی مولفان به صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته؛ و به همین دلیل، نظم خاصی در بسامد کاربرد آن‌ها مشاهده نشده است.

نمودار۸: سلسله مراتب تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در گفتگوهای درسنامه پرفا

بیان عقیده در زمان مناسب > افزودن به سخن کامل شدهٔ گوینده > پیش‌بینی کردن پایان سخن گوینده

نمودار ۹: سلسله مراتب تکنیک‌های خودنوبت‌گیری در بین فارسی‌زبانان

افزودن به سخن کامل‌شده‌ی گوینده> پیش‌بینی پایان سخن گوینده> بیان عقیده در زمان مناسب

باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده، هم‌اکنون به بررسی فرضیه‌های پژوهش می‌پردازیم. در فرضیهٔ اول پژوهش فرض بر آن بود که موضوع نوبت‌گیری در سری کتاب‌های پرفا موردتوجه قرار گرفته شده باشد. همانطور که نتایج پژوهش نشان می‌دهد، فرضیهٔ اول به طور کلی در موضوع واگذاری نوبت سخن تایید می‌شود؛ زیرا در کتاب‌های پرفا هرسه سطح نوبت‌گیری‌ها در گفتگوها رعایت شده‌اند و تکنیک‌های جفرسون و سکس و همکاران (۱۹۷٤) در تمامی گفتگوهای کتاب‌های سری پرفا به کار رفته‌اند، ولی در موضوع خودنوبت‌گیری فرضیه تایید نمی‌شود.

در مورد فرضیه دوم پژوهش مبنی غیرطبیعی‌تر بودن نظام نوبت‌گیری گفتگوها در کتاب سطح پایه نسبت به کتاب‌های سطح میانی و پیشرفته، بررسی مقایسه‌ای سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در کتاب‌های مقدماتی، میانی و پیشرفته پرفا (نمودارهای ۱۰، ۱۱ و ۱۲)، نشان می‌دهد کتاب مقدماتی بیشترین تطابق را با الگوی طبیعی واگذاری نوبت سخن فارسی‌زبانان دارد.

نمودار۱۰: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در کتاب مقدماتی پرفا

سوال و جواب> خطاب با اسم> درخواست> احوالپرسی> تعارف و تمجید> سوالات کوتاه> عذر-خواهی و سوالات تأکیدی

نمودار۱۱: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در کتاب میانی پرفا

سوال و جواب> تعارف و تمجید> سوالات کوتاه> خطاب با اسم و درخواست> احوالپرسی> عذر-خواهی> سوالات تأکیدی

نمودار۱۲: سلسله مراتب تکنیک‌های واگذاری نوبت در کتاب پیشرفته پرفا

سوال و جواب> درخواست>خطاب با اسم و سوالات کوتاه> تعارف و تمجید> احوالپرسی> سوالات تأکیدی> عذرخواهی

همان‌طور که در ادامه مشاهده می‌شود در کتاب مقدماتی از میان هشت تکنیک، پنج تکنیک «سوال و جواب»، «خطاب با اسم»، «درخواست»، «عذرخواهی» و «سوالات تاکیدی» دقیقاً مطابق الگوی طبیعی بسامد وقوع داشته‌اند و از این نظر وضعیت بهتری را نسبت به دو کتاب میانی و پیشرفته دارد؛ بنابراین، فرضیهٔ دوم پژوهش **تایید نمی‌شود**. در پژوهش حاضر راهبردهای مورد استفاده برای شروع، حفظ و پایان‌بخشیدن گفتگو در مجموعه درسنامه پرفا، به صورت مجزا بررسی نگردید، همچنین نظام نوبت‌گیری سخن در سایر درسنامه‌های موجود آزفا نیز مورد پژوهش قرار نگرفت؛ بنابراین، جای خالی پژوهش در موضوعات یادشده حس می‌گردد.

منابع

۱. ضیاءحسینی، محمد. (۱۳۸۹). *مبانی زبان‌شناسی*. چاپ دوم، تهران: رهنما.
۲. میردهقان، مهین ناز و همکاران. (۱۳۹۸). *پرفا ۱*، تهران: نگارستان اندیشه.
۳. میردهقان، مهین ناز و همکاران. (۱۳۹۸). *پرفا ۲*، تهران: نگارستان اندیشه.
٤. میردهقان، مهین ناز و همکاران. (۱۳۹۸). *پرفا ۳*، تهران: نگارستان اندیشه.
۵. یول، جورج. (۱۳۸۷). *کاربردشناسی زبان*، ترجمهٔ محمد عموزادهٔ مهدیرجی- منوچهر توانگر، تهران: انتشارات سمت.

6. Beattie, G. (1992). *Talk: An analysis of speech and non-verbal behavior in conversation*. Milton Keynes: Open University Press.
7. Beeson, P. M. & Rachel, M. King. M. & Borna, Bonakdarpour &Henry, M. L., Cho, H., & Rapcsak, S. Z. (2011). Positive effects of language treatment for the logopenic variant of primary progressive aphasia. Journal of Molecular Neuroscience, 45(3), 724-736.
8. Cook, G. (1989). Discourse. Oxford: Oxford University Press.
9. Duncan, S. (1972). Some signals and rules for taking speaking turns in conversations. Journal of personality and social psycology. Vol.23, No.2, 283-292.
10. Ervin, T, S. (1979). Children's Verbal Turn Taking. In Ochs and Shchieffelin. Developmental Pragmatics. New York: Academic Press.
11. Fishman, G, S. (1978). Principles of discrete *event simulation*.[Book review].
12. Gardener, R. (2006). *Conversation Analysis.* In Alan Davies and Elder Catherine, (eds). The Handbook of Linguistics. Pp.262-284. Malden, MA: Blackwell.

13. Hutchby, I. & Robin Wooffitt (1998). *Conversation analysis: Principles, Practices and Applications*. London: Polity Press.
14. Lakoff, R. (2004). *Language and Woman's Place, Text and Commentaries*. Oxford: Oxford University Press.
15. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge, England: Cambridge University.
16. Mirdehghan, M.N et al. (2019). Parfa 1. Tehran: Negarestan Andishe.
17. Mirdehghan, M.N et al. (2019). Parfa 2. Tehran: Negarestan Andishe.
18. Mirdehghan, M.N et al. (2019). Parfa 3. Tehran: Negarestan Andishe.
19. Rahman, S. M. (2018). Comparison of Turn-taking and Self-repair Between Persian and English Speakers. MA thesis: Yasouj university.
20. Reed, D., & Mike, Hughes. (2006). An Exploration of Team Sport as a Dynamical System. International Journal of Performance Analysis in Sport, 6(2), 114-125.
21. Sacks, H. & Emanuel, Schegloff &Gail, Jefferson,. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. New York: Mc Graw-Hill.
22. Samadneshan, Z. (2016). A Comparative Study of Turn-taking in Persian and English Movies
23. Schegloff, E., & Sacks, H. (1973). "Opening up closings". Semiotica, VIII,4
24. Schiffrin, D. (1994). Approaches to discourse. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.
25. Silvia, A. (2012). Conversation analysis and the structure of conversation.
26. Tannen, D. (2012). Turn-Taking and Intercultural Discourse and Communication.
27. Tarang, M. (2016), Relationship between Language, Culture &Turn-taking Behavior: A Sociolinguistic Model for Turn-taking
28. West, C. & Don. H. Zimmerman. (1977). Women's Place in everyday Talk: Reflections on Parent-Child Interaction.
29. Yule. G. (2009). *PragtMAmatics*. Amouzadeye Mahdiraji, M. & Tavangar, M. Tehran: entesharate Samt.
30. Zia Hosseini. M. (2011). Introduction to Linguistics. Second Edition. Tehran: Rahnama.

Analysis of the Representation of the Turn-taking System in the Dialogues of PARFA

shiva Ahmadi[1]
PhD Student&Persian Lecturer, Department of Linguistics, Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding Author)

Mohammad Baqer Mirzaei Hesarian[2]
Assistant Professor of Teaching Persian to speakers of other languages, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Received: 2/10/2022 Accepted: 05/02/2023

Abstract:

Conversation analysis is one of the important areas in linguistics that investigates real conversations and examines them from different aspects; One of the important topics in conversational analysis is turn taking, which determines who and when with what linguistic and non-verbal cues to give or receive a turn. The aim of the current study is to analyze the representation of the turn-taking system in the dialogues of the PARFA collection with descriptive-analytical method. 11 techniques proposed by Sacks et al. (1974) and Jefferson (1973) were used for data analysis. The review of 98 conversations in the three volume of PARFA showed that in 75% of the turn-taking cases, the speaker decided to give up his turn and in the remaining 25%, self-turning took place. In assigning the turn to speak, the "question and answer" technique had a very large share and the two techniques of "emphasizing questions and apologies" had a very small and almost zero percent share in turn assignment. In the topic of taking turns, the technique of "expressing the opinion at the right time" had a very high contribution and the technique of "predicting the end of the speaker's speech" had a zero percent contribution. No particular order was observed in the relative use of turn-taking and self-turning techniques in introductory, intermediate and advanced level books. In general, it seems that speech turn taking system is generally represented in the PARFA, but there are some differences in it with the natural turn taking system of Persian speakers.

keywords: Conversation Analysis, turn-taking, turn-taking, Self-turning, PARFA.

1- shiva.ah1984@gmail.com
2- mb.mirzaei@hum.ikiu.ac.ir